
Rafał Bernat

Darowizna udziałów sp. z o.o. w celu ich umorzenia – wybrane skutki podatkowe

Shares' donation of limited liability company in the destination of redeem them - chosen tax effects

Streszczenie: Funkcją kapitału zakładowego spółki z o.o. jest zapewnienie spółce środków majątkowych na prowadzenie działalności gospodarczej oraz ewentualną spłatę zobowiązań wobec wierzycieli. Jeśli spółka osiąga dodatni wynik finansowy, to może przeznaczyć część swoich środków na kapitał rezerwowy. Wtedy istnieje możliwość umorzenia udziałów wspólnika wraz z wypłatą jemu (z czystego zysku) ekwiwalentu. Celem artykułu jest przedstawienie problematyki opodatkowania podatkiem dochodowym oraz podatkiem od spadków i darowizn czynności darowania udziałów przez wspólnika (osobie najbliższej) przy późniejszym umorzeniu automatycznym tych udziałów. Przyjęto, że wspólnikami są jedynie polscy rezydenci podatkowi (osoby fizyczne), a spółka wypłaca ekwiwalent za umorzenie z czystego zysku. W wyniku dokonanych badań uznano sposób opodatkowania czynności darowania udziałów w celu umorzenia automatycznego obowiązujący od 1 stycznia 2014 r. jako mniej korzystny dla podatnika. Wcześniej podatnik mógł podnosić, że wartość rynkowa darowanych udziałów jest równoznaczna z kwotą darowizny. Aktualnie jednak koszty uzyskania przychodów są ustalone w sposób ustawowy i zarówno podatnik, jak i darczyńca nie są w stanie zwiększyć kosztów podatkowych we własnym zakresie. Niezmiennie jest jednak zwolnienie stron czynności darowizny z podatku od spadków i darowizn w razie zachowania wymogów formalnych. Jednocześnie zwrócono

uwagę na możliwość przedstawiania przez darczyńcę pozornych wydatków w przypadku wkładów pieniężnych. Jako postulat *de lege ferenda* należy uznać potrzebę wprowadzenia wymogu przedstawienia przez podatnika (obdarowanego) potwierdzenia wpłaty na konto bankowe spółki wartości wkładu pieniężnego, jaki wnosił darczyńca w celu objęcia udziałów.

Słowa kluczowe: podatek dochodowy, umorzenie udziałów w kapitale zakładowym, podatnik

Summary: Providing for the company property funds for the conducting business activities and the possible repayment is a function of the share capital of the limited liability company of obligations towards the creditors. If the company is achieving the profit can allocate the part of his funds for the reserve capital. Then a possibility of discontinuing interests along with the payment to him exists (from the net profit) of equivalent. Presenting issues of the taxation is a purpose of the article with the income tax and the inheritance and gift tax of the activity of giving shares by the partner (for the closest person) at more late automatic amortizing of these shares. It was assumed that only Polish tax residents were partners (natural persons) and the company is paying the equivalent for amortizing from the net profit. As a result of effected examinations a way of taxing applying to activities of giving shares to the purpose of the automatic redemption was recognised from 1 January 2014 as less beneficial for the taxpayer. Earlier taxpayer, he could raise, that the market value of given shares was tantamount to the amount of the donation. Currently however costs of obtaining the income are set in the statutory way and both the taxpayer and the donor aren't able to increase of tax costs on one's own. However dismissing sides of the activity of the donation from the inheritance and gift tax is keeping steady in case of retaining formal requirements. At the same time highlighted the opportunity to present the apparent donor expenditures for cash contributions. As the demand *de lege ferenda* one should recognize the need of the introduction of a requirement of the production by the taxpayer (given) of receipt to the bank account of the company of the value of the cash contribution a donor carried which in order to take shares.

Keywords: income tax, redeem shares, the taxpayer

Wstęp

Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością jest obecnie w Polsce jedną z najpopularniejszych form prowadzenia działalności gospodarczej. Wspólnicy odpowiadają za zobowiązania spółki jedynie wkładami wniesionymi na kapitał zakładowy. Odpowiedzialność członków zarządu też zazwyczaj bywa wyłączona poprzez zgłoszenie do sądu we właściwym terminie wniosku o ogłoszenie upadłości spółki (*vide* art. 299 § 2 Kodeksu spółek handlowych¹). Niemniej jednak celem tworzenia spółki z o.o. jest generowanie zysku, który mógłby być wypłacany wspólnikom w formie dywidendy lub alokowany na kapitał rezerwowy spółki. Jednocześnie warto wspomnieć o roli samego kapitału zakładowego tego typu spółki kapitałowej. Aktualnie minimalny kapitał zakładowy spółki z ograniczoną odpowiedzialnością wynosi pięć tysięcy złotych. Członkowie zarządu podczas rejestracji sp. z o.o. w organizacji składają oświadczenie o wniesieniu w całości wkładów na kapitał zakładowy (art. 167 § 1 pkt. 2 Ksh). Jeśli wkład jest pieniężny, to zostanie on przeniesiony do majątku spółki dopiero w chwili utworzenia rachunku bankowego podmiotu. Ma to miejsce po otrzymaniu przez bank zaświadczenia o nadaniu nr REGON, NIP oraz o posiadaniu nr KRS przez spółkę. Tym samym istnieje prawdopodobieństwo, że oświadczenie członków zarządu znajdujące się w dokumentach spółki w sądzie rejestrowym nie znajdzie swojego odzwierciedlenia w rzeczywistości. Zagrożeniem dla trwałości kapitału zakładowego jest (praktyczna) możliwość jego rozdysponowania na cele związane z działalnością gospodarczą. Zakazane jest dokonywanie wypłat z kapitału zakładowego, gdy posiada wartość minimalną (wymaganą przez ustawodawcę). Jeśli jednak spółka wypłaci tę wartość i członkowie zarządu nie uzupełnią wkładów, to zaistnieje fikcja prawna. Wedle zapisów w Rejestrze Przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego spółka będzie posiadać kapitał zakładowy w wysokości pięciu tysięcy złotych. W rzeczywistości tych środków pieniężnych nie będzie na koncie bankowym spółki. Dlatego też prawidłowym wydaje się przeznaczenie większej sumy pieniężnej na kapitał zakładowy spółki. Duża wartość kapitału przynajmniej w teorii pozwala się zaspokoić wierzycielom w większym zakresie niż w przypadku

¹ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (Dz. U. 2013, poz. 1030, j.t.) - zwana także „Ksh”.

minimalnego kapitału². Jeśli spółka osiąga w trakcie prowadzenia działalności gospodarczej duży zysk, to można go przeznaczyć także na kapitał zapasowy (rezerwowy). W takim wypadku spółka będzie miała zachowane środki majątkowe na ewentualne wydatki. Potencjalni wierzyciele spółki nie będą jednak o tym informowani. Wartość kapitału rezerwowego nie zostaje jednak wpisana do Rejestru Przedsiębiorców KRS. W nawiązaniu do powyższego, ciekawe wydaje się rozważenie przypadku, w którym to wspólnik ma wolę dokonania darowizny udziałów dla swojego członka rodziny. Ponieważ udziały w spółkach kapitałowych stanowią prawo majątkowe mogące być przedmiotem sukcesji, to nie ma przeszkód, aby stały się także sposobem na obdarowanie przez wspólnika osób jemu najbliższych. Przyjmując, że umowa spółki nie zawiera postanowień określających prawo pierwszeństwa nabycia udziałów, to wspólnik może dokonać darowizny w formie aktu notarialnego. Taka forma wydaje się niezbędna, jeśli jednocześnie wspólnicy wprowadzą przesłanki umorzenia przymusowego lub automatycznego udziałów tej spółki. Należy zatem dokonać analizy skutków podatkowych na gruncie ustaw o podatku dochodowym³ w kontekście możliwości powstania przychodu po stronie obdarowanego. Jeśli w stosunku do otrzymującego darowane udziały, zebranie zarządu

² W doktrynie prawa spółek handlowych, uważa się że kapitał zakładowy pełni przede wszystkim funkcję gwarancyjną – A. Szumański, *Problem funkcji gwarancyjnej kapitału zakładowego spółki kapitałowej*, Państwo i Prawo 1997, Nr 6, s. 78; K. Oplustil, *Zakres ustawowej ochrony majątku sp. z o.o. przed nieuprawnioną ingerencją wspólników (uwagi de lege lata i de lege ferenda)*, Przegląd Prawa Handlowego 2000, Nr 5, s. 21. Ponadto kapitał ma funkcję prawną (przez jego pryzmat określa się prawa i obowiązki wspólników) – A. Koch [w:] A. Koch, J. Napierała, *Prawo spółek handlowych*, Warszawa 2013, s. 329 oraz gospodarczą (stanowi potencjalny majątek do inwestycji) – A. Kruczalak, *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*, Gdańsk 1997, s. 80.

³ Ustawa z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz. U. 2012, poz. 361, j.t.) – zwana także „ustawą o PIT”. Ustawa z 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz. U. 2014, poz. 851, j.t.) – zwana także „ustawą o CIT”. W artykule przyjęto umorzenie wszystkich udziałów jednego ze wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. W przypadku umorzenia części udziału, skutki z zakresu prawa spółek handlowych oraz prawa podatkowego obejmą jedynie tę część praw udziałowych, która podlega umorzeniu. Szerzej o częściowym umorzeniu udziałów w kapitale zakładowym – S. Sołtysiński, *Czynności rozporządzające. Przyczynek do analizy podstawowych pojęć cywilistycznych* [w:] J. Bleszyński (red.), J. Rajski (red.), *Rozprawy z prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Czachórskiego*, Warszawa 1985, s. 304.

podejmię uchwałę o umorzeniu automatycznym, to wspólnik ten otrzyma ekwiwalent pieniężny od spółki z tytułu umorzenia. Celem artykułu jest więc przedstawienie problematyki opodatkowania (w świetle PIT i CIT) czynności darowania udziałów dla osoby z najbliższej rodziny wspólnika w celu ich późniejszego umorzenia automatycznego. Temat ten może wzbudzać wątpliwości ze względu na wprowadzoną dnia 1 stycznia 2014 r. nowelizację w zakresie opodatkowania podatkiem dochodowym czynności umorzenia udziałów wcześniej darowanych⁴. Autor odniesie się także do kwestii darowania udziałów w kontekście trwającej wspólności majątkowej pomiędzy wspólnikiem a jego małżonkiem oraz skutków niewdzięczności obdarowanego. Przyjęto założenie, że wspólnikami spółki z o.o. są jedynie osoby fizyczne posiadające obywatelstwo polskie i rozliczające się z całości dochodów na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a wypłata ekwiwalentu z tytułu umorzenia następuje z czystego zysku spółki. Warto przy tym nawiązać do wydanych przez Dyrektorów Izby Skarbowej interpretacji indywidualnych oraz głosów występujących w tym zakresie w piśmiennictwie prawniczym. Aby tego dokonać, należy uprzednio przedstawić charakter prawny umorzenia automatycznego udziałów w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością.

Umorzenie automatyczne udziałów w kapitale zakładowym

Kapitał zakładowy w sp. z o.o. dzieli się na udziały, których wartość nominalna nie może być niższa niż 50 zł (art. 154 § 2 Ksh). Proporcje w udziałach przysługujących wspólnikom są odzwierciedleniem wniesionych przez nich wcześniej wkładów pieniężnych lub niepieniężnych. Udział w kapitale zakładowym jest prawem majątkowym, które można sprzedać, darować, zamienić lub ustanowić na nim zastaw. Rozporządzanie udziałami możliwe jest od chwili rejestracji spółki w KRS (*vide* art. 16 Ksh). Specyficzną formą rozporządzenia udziałem jest jego umorzenie. Oznacza ono, że udział w kapitale zakładowym przestaje istnieć. Dokonując wykładni językowej art. 199 § 1 Ksh, można odnieść wrażenie, że spółka niejako nabywa wszelkie

⁴ Zmiana, o której mowa w tekście została wprowadzona w art. 2 pkt. 14 ustawy z dnia 29 sierpnia 2014 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2014, poz. 1328) – zwana także „nowelizacją podatkową”.

prawa i obowiązki związane z umarzonymi udziałami. Prawa udziałowe⁵ przysługujące wspólnikowi z powodu posiadania udziałów, np. możliwość głosowania na zgromadzeniach wspólników, przeglądania dokumentów handlowych spółki z chwilą sporządzenia aktu notarialnego dotyczącego umorzenia – wygasają. Wspólnik zaś powinien otrzymać ekwiwalent od spółki z tytułu umorzenia, gdyż nie zostaje mu zwrócony wkład wniesiony na pokrycie tych udziałów. Dlatego też ustawodawca przewidział dwa podstawowe tryby umorzenia udziałów – dobrowolny i przymusowy. Pierwszy wymaga zgody obu stron (pozostałych wspólników i wspólnika, którego udziały są umarzane) i polega na określeniu warunków dokonania tej czynności w drodze porozumienia *inter partes*. Wspólnik może otrzymać wartość pieniężną za umorzone udziały lub wyrazić zgodę na umorzenie bez jakiegokolwiek formy ekwiwalentu. Drugi tryb umorzenia przewidziany jest w sytuacji, w której zgoda wspólnika na umorzenie nie jest wymagana. Jeśli umowa spółki stanowi o przesłankach umorzenia, to zgromadzenie wspólników może podjąć taką uchwałę. Przykładowo gdy przesłanką jest nieobecność wspólnika na trzech kolejnych prawidłowo zwołanych zgromadzeniach wspólników, to samo zaistnienie tego zdarzenia nie oznacza, że udziały są umarzane. Do tego wymagana jest uchwała zgromadzenia wspólników oraz wypłata ekwiwalentu wspólnikowi. Uchwała wspólników o wyrażeniu zgody na umorzenie powinna zawierać szczegółowe uzasadnienie opisujące podstawę umorzenia w umowie spółki. W myśl art. 199 § 2 Ksh wynagrodzenie (w przypadku umorzenia przymusowego) nie może być niższe od wartości przypadających na udział aktywów netto,

⁵ Prawa wspólników dzielone są na prawa majątkowe i prawa korporacyjne. Pierwsze obejmują prawo do dywidendy, prawo pierwszeństwa do objęcia przez wspólnika nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym, prawo do wypłaty udziału, prawo do rozporządzania udziałem przez wspólnika, prawo do wynagrodzenia za powtarzające się świadczenia niepieniężne, prawo uzyskania zwrotu dopłat, prawo do udziału w podziale masy likwidacyjnej. Prawa korporacyjne zaś to: prawo uczestnictwa w zgromadzeniu wspólników i prawo głosu, prawo wspólnika do zaskarżenia uchwał wspólników, prawo do indywidualnej kontroli spółki przez wspólnika, prawo żądania rozwiązania spółki, prawo do wytoczenia powództwa na rzecz spółki, bierne prawo wyboru do organów spółki – tak A. Szumański [w:] W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, *Prawo spółek*, Warszawa 2014, s. 369-407. Prawa udziałowe przysługują w pełni od chwili rejestracji spółki – por. U. Promińska, Kilka uwag na temat spółki kapitałowej w organizacji [w:] J. Frąckowiak (red.), *Kodeks spółek handlowych po dziesięciu latach*, Wrocław 2013, s. 278.

wykazanych w sprawozdaniu finansowym za ostatni rok obrotowy, pomniejszonych o kwotę przeznaczoną do podziału między wspólników. Należy zatem w uchwale o wyrażeniu zgody na umorzenie przymusowe określić wartość wypłacanego wspólnikowi ekwiwalentu oraz sprecyzować, czy wypłata jest dokonywana z czystego zysku spółki. Wtedy nie trzeba przeprowadzać obniżenia kapitału zakładowego w trybie art. 263-265 Ksh.

Istnieje także kwalifikowany tryb umorzenia udziałów, tzw. umorzenie automatyczne⁶. Zgodnie z art. 199 § 4 Ksh umorzenie udziałów może być spowodowane zaistnieniem określonego zdarzenia przy jednoczesnym braku obowiązku podjęcia w tej sprawie uchwały przez zgromadzenie wspólników. Oznacza to, że decyzję o tym czy przesłanki umorzenia zostały spełnione podejmuje zebranie członków zarządu w sposób przyjęty dla głosowania na takim zebraniu (określone jest to w umowie spółki). Wspólnik, którego udziały są umarzane musi otrzymać ekwiwalent określony w taki sam sposób jak dla umorzenia przymusowego. Nie może złożyć oświadczenia o odstąpieniu od wynagrodzenia przypadającego mu z tytułu umorzenia (będzie ono nieskuteczne). Warto przy tym nadmienić, że umorzenie automatyczne (tak samo jak przymusowe) nie może stanowić sposobu na obejście prawa i pozbycie się wspólnika ze spółki bez jego zgody⁷. Jeśli pozostali

⁶ Niektórzy przyjmują, że umorzenie automatyczne jest rodzajem umorzenia przymusowego – por. W. Popiołek, *Umorzenie udziałów i akcji w kodeksie spółek handlowych*, Rejent 2001, Nr 7-8, s. 253. Przeciwnie A. Rachwał [w:] S. Włodyka (red.), *System Prawa Handlowego. Prawo Spółek Handlowych*. t. 2, Warszawa 2012, s. 780. W piśmiennictwie wymienia się jeszcze umorzenie sankcyjne definiowane jako umorzenie z ważnych przyczyn – np. wskutek utraty niezbędnych kwalifikacji wspólnika lub ograniczenie przez sąd jego zdolności do czynności prawnych - P. Orlik, *Umorzenie sankcyjne udziałów w sp. z o.o. a ochrona praw podmiotowych*, Przegląd Prawa Handlowego (dalej PPH) 1999, Nr 12, s. 16; C. Wiśniewski, *Umorzenie udziałów w sp. z o.o.*, Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego 1991, z. 8-9, s. 143; A. Koch, *Przesłanki i sposoby umorzenia udziałów w sp. z o.o.*, Rejent 1995, Nr 2, s. 58. Autor artykułu skupi swoją uwagę na umorzeniu automatycznym jako kwalifikowanym trybie umorzenia, które często bywa mylone z trybem przymusowym. Warto zatem poświęcić tę publikację wywodom na ten temat.

⁷ Podobnie A. Kidyba (red.), *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*, Warszawa 2013, s. 255. W opinii Sądu Apelacyjnego w Katowicach przesłanki umorzenia (niezależnie od jego trybu) są przedmiotem kontroli sądowej, a wspólnik, którego udziały są umarzane ma prawo zaskarżyć uchwałę o umorzeniu – wyrok z dnia 3 listopada 2011

wspólnicy chcą zakończyć współpracę z innym wspólnikiem w ramach jednej spółki, to powinni kupić od niego udziały lub podjąć uchwałę o rozwiązaniu spółki. Niemniej jednak przesłanki umorzenia automatycznego i przymusowego (jeśli nie zostały wprowadzone w akcie erekcyjnym) muszą zostać przyjęte w drodze podjęcia uchwały w formie notarialnej także dlatego, że stanowią istotną zmianę umowy spółki⁸. Uchwała o wyrażeniu zgody na wprowadzenie przesłanek zostaje przyjęta odpowiednim stosunkiem głosów (przewidzianym w umowie spółki), co oznacza, że wspólnik, w stosunku do którego znajdują zastosowanie te przesłanki, może wyrazić sprzeciw już na etapie ich ustanawiania.

Jeśli umorzenie (w jakimkolwiek trybie) dokonywane jest z czystego zysku, to zmianie nie ulega kapitał zakładowy (art. 199 § 6 Ksh). Jest on w tej samej wartości co przed umorzeniem. Zmianą jest wprowadzenie zmniejszonej liczby posiadanych przez ogół wspólników udziałów. Aktualna pozostaje teza uchwały Sądu Najwyższego z 9 kwietnia 1997 r., w której stwierdzono, że nie ma przeszkód, aby dokonać po umorzeniu z czystego zysku zmian zmierzających do dostosowania liczby pozostałych udziałów do niezminionej wartości kapitału zakładowego⁹. W takim wypadku podwyższeniu nie ulega kapitał zakładowy spółki, a jedynie zaistnieje sytuacja, w której suma udziałów będzie odpowiadać rzeczywistej wysokości kapitału zakładowego. Abstrahując od kwestii przywracania kapitałowi zakładowemu

r., V Aca 528/11, Lex 1129816. Podobnie Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 9 września 2010 r., I CSK 530/09 z glosą krytyczną M. Bieniak, Glosa 2012, Nr 2, s. 39-42. Tym samym, wprowadzenie przesłanek umorzenia nie jest równoznaczne z przeprowadzeniem tej procedury z pominięciem możliwości zaskarżenia uchwały o umorzeniu przez wspólnika.

⁸ Szerzej o uchwale wprowadzającej postanowienia w umowie spółki dotyczące przesłanek umorzenia – M. Wierzbicki, *Umorzenie udziałów w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością – zagadnienia praktyczne*, Radca Prawny 2007, Nr 4, s. 71; R.L. Kwaśnicki, *Zmiana umowy spółki z o.o. dotycząca przymusowego (automatycznego) umorzenia udziałów*, Prawo Spółek 2007, Nr 4, s. 11.

⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z 9 kwietnia 1997r., III CZP 15/97, OSNC 1997, nr 6-7, poz. 74. Podobne zdanie wyrażają J. Grykiel, *Finansowanie wynagrodzenia umorzeniowego ze środków pochodzących z agio*, PPH 2014, nr 1, s. 27; A. Opalski, *W sprawie dopuszczalności sfinansowania spłaty umorzeniowej z agio – polemika*, PPH 2014, nr 7, s. 55. Szeroko temat umorzenia udziałów w spółce ujęto – A. Kawałko, *Umorzenie udziałów w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością*, Kraków 2006, s. 201-232.

pierwotnej formy, należy stwierdzić, że umorzenie udziałów może mieć związek z darowizną wspólnika na rzecz członka najbliższej rodziny.

Darowizna udziałów na członka rodziny

Przedmiotem darowizny jest najczęściej nieruchomości lub określona kwota pieniędzy. Nie ma przeszkód, aby darowizną przenieść także własność udziałów w spółce z o.o. Zgodnie z art. 4a ust. 1 ustawy o podatku od spadków i darowizn¹⁰ zwolniona jest darowizna udziałów w kapitale zakładowym sp. z o.o., jeśli czynność została zgłoszona do urzędu skarbowego w terminie 6 miesięcy od dnia sporządzenia aktu notarialnego przez notariusza. Wszelkie obowiązki dokumentacyjne z tym związane wypełnia notariusz jako płatnik tego podatku. Na nim ciąży także odpowiedzialność za niedopełnienie wymogu przewidzianego w powyższym przepisie¹¹. Konieczność udziału notariusza w sporządzeniu umowy darowizny udziałów w kapitale zakładowym spółki wynika wprost z przepisów prawa spółek handlowych. Zgodnie z art. 180 Ksh zbycie udziału powinno być dokonane przynajmniej w formie pisemnej z podpisami notarialnie poświadczonymi. Nie dochowanie formy przewidzianej dla tego typu czynności skutkuje nieważnością darowizny. Darczyńca wtedy może uwolnić się od złożonego oświadczenia, albowiem nie wywołuje ono konsekwencji prawnych także w kontekście prawa spółek handlowych¹². Należy wspomnieć, że sporządzenie takiej darowizny bez zachowania przewidzianej prawem formy,

¹⁰ Ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (Dz. U. 2015, poz. 86, j.t.) - zwana także „upsd”.

¹¹ Notariusz jako płatnik w tym przypadku jest zobligowany w sposób prawidłowy ustalić stopień pokrewieństwa stron darowizny oraz zweryfikować fakt posiadania przez darczyńcę udziałów w spółce. O dokonywanych przez płatnika „czynnościach materialno-technicznych” pisze A. Huchla, *Obliczenie podatku jako czynności płatnika* [w:] H. Dzwonkowski (red.), J. Głuchowski (red.), A. Pomorska (red.), *W kręgu prawa podatkowego i finansów publicznych. Księga dedykowana Profesorowi Cezaremu Kosikowskiemu w 40-lecie pracy naukowej*, Lublin 2005, s. 165. Jeśli jednak strony darowizny nie przedstawią stopnia pokrewieństwa notariuszowi – teoretycznie – rejent powinien pobrać podatek za zasadach ogólnych, jak przy darowiznie pomiędzy członkami III grupy podatkowej (zob. art. 14 i 15 upsd).

¹² O skutkach niedochowania formy darowizny wspomina R. Trzaskowski [w:] J. Głuchowski (red.), *Kodeks cywilny. Zobowiązania. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 1059.

będzie skutkowało odrzuceniem przez sąd ewentualnego wniosku o zmianę wpisu w KRS spółki w zakresie dotyczącym wspólników.

Wedle ugruntowanego w orzecznictwie sądowym poglądu osoba nabywająca udziały wprowadza to prawo majątkowe do majątku wspólnego (jeśli takowa istnieje między małżonkami)¹³. Jednocześnie wspólnikiem jest tylko osoba, która obejmuje udziały i zostaje wpisana do KRS. Oznacza to, że do ważności dokonania darowizny udziałów wystarczy zgoda tylko tego wspólnika, pomimo że jego decyzja wpływa na prawa majątkowe obu małżonków. Rozporządzanie majątkiem wspólnika może napotkać trudności w postaci konieczności zawiadomienia wspólników o możliwości skorzystania przez nich z prawa pierwokupu. Jeśli umowa spółki przewiduje takie prawo, to wspólnik może nabyć (za zapłatą) udziały zbywane. Jeśli jednak wspólnicy nie skorzystają z tego prawa, to zgromadzenie wspólników spółki podejmuje uchwałę o wyrażeniu zgody na darowanie udziałów przez wspólnika osobie najbliższej. Uchwała może zawierać postanowienie, że darowizna dokonywana jest w celu umorzenia tych udziałów¹⁴.

Darowizna udziałów jest specyficzną formą rozporządzania udziałami w spółce kapitałowej. Wspólnik, który wniósł rzeczywisty wkład w celu objęcia przysługujących mu udziałów, przenosi wtedy nieodpłatnie na osobę trzecią swoje prawa udziałowe. Brak ekwiwalentu (jakiegokolwiek rekompensaty) oznacza, że pozostaje w stracie – chyba, że sam uprzednio otrzymał udziały w drodze darowizny. Ten sposób rozporzą-

¹³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 grudnia 2009 r., III CSK 273/09 z glosą aprobującą M. Dumkiewicz, *Gdańskie Studia Prawnicze* 2010, nr 3-4, s. 81; wyrok NSA z dnia 17 października 2013 r., II FSK 2915/11, Lex nr 1409013. Częściowo krytycznie odnosi się A. Goettel, *Glosa do wyroku z dnia 17 października 2013 r., II FSK 2915/11, Prawo i Podatki* 2014, Nr 4, s. 22. Darowizna części majątku rodzinnego na rzecz potomstwa już w przeszłości była zwolniona z opodatkowania – P. Smoleń, *Kształtowanie obciążenia w podatku od spadków i darowizn*, Lublin 2006, s. 15. Wynikać to może z faktu, że majątek rodzinny budowany jest w praktyce przez grupę spokrewnionych osób. Dlatego też zmiana prawnego właściciela elementów tego majątku może nie mieć odzwierciedlenia w rzeczywistym posiadaniu przedmiotu przez wszystkich członków rodziny.

¹⁴ Szerzej o tym piszą – M. Boryczka, R.L. Kwaśnicki, *Klauzule winkulacyjne a nabycie własności udziałów przez spółkę z o.o. w celu ich dobrowolnego umorzenia*, PPH 2008, nr 7, s. 41. Dokonanie darowizny udziałów ma także uzasadnienie w przypadku spółek osobowych (strony czynności mogą być zwolnione z tego podatku) – zob. R. Styczyński, *Ustawa o podatku od spadków i darowizn*, Warszawa 2014, s. 148.

dzenia udziałami w spółce wymaga jednak właściwego zachowania od obdarowanego. Biorąc pod uwagę art. 898 Kodeksu cywilnego¹⁵, obdarowany nie może okazać niewdzięczności wobec darczyńcy. Należy przyjąć, że niewdzięczność oznacza długotrwałe pośrednie lub bezpośrednie zachowanie obdarowanego względem darczyńcy mające charakter obraźliwy, naruszający cześć lub dobre imię darczyńcy (także zachowanie moralnie naganne względem darczyńcy)¹⁶. W praktyce o niewdzięczności można mówić, gdy obdarowany swoim zachowaniem nie wykazuje także pozytywnego stosunku do darczyńcy – jaki powinien wystąpić, mając na uwadze przysporzenie, które obdarowany otrzymał w wyniku darowizny. Przenosząc to na grunt prawa spółek handlowych, można przyjąć, że obdarowany wykaże niewdzięczność, jeśli obejmując udziały, zaniecha realizacji praw udziałowych. Będzie to wtedy dowód na to, że nie darzy zainteresowaniem praw majątkowych, które otrzymał, a okazane zaufanie darczyńcy (co do kontynuacji statusu wspólnika tej spółki) zaprzepaszczyl. Obdarowany – mimo swojej niewdzięczności – zachowa darowane udziały, jeśli darczyńca mu przebaczył lub gdy minął rok od chwili zapoznania się darczyńcy z przejawami niewdzięczności obdarowanego (por. art. 899 KC). Podobna sytuacja będzie mieć miejsce, gdy np. ojciec daruje udziały w spółce z o.o. swojemu synowi, który pozostaje w niedostatku¹⁷. Jeśli nawet syn, poprzez swoją nieumiejętność

¹⁵ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. 2014, poz. 121, j.t.) – zwana także „KC”.

¹⁶ W odniesieniu do niewdzięczności wyraża się tezę, że jest to pojęcie niedookreślone i mające (w zależności od sytuacji) różny kształt – zob. B. Lackoroński [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz, t. II. Zobowiązania*, Warszawa 2013, s. 1840-1842; G. Karaszewski [w:] J. Ciszewski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 1459. Niewdzięczność należy rozpatrywać w każdym przypadku samodzielnie – A. Sylwestrzak, *Odwołanie darowizny wskutek rażącej niewdzięczności obdarowanego*, Gdańskie Studia Prawnicze 2003, Nr 1, s. 103 i n.

¹⁷ Zgodnie z art. 867 Kodeksu cywilnego, obdarowany ma obowiązek pomocy finansowej darczyńcy, jeśli ten popadł w niedostatek wskutek dokonanej darowizny. Zdaniem Juliana Jezioro, możliwy jest zwrot przedmiotu darowizny w postaci podobnego prawa – tenże [w:] E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 1585. W przypadku spółek kapitałowych trudno jednak pochwalić ten pogląd. Spółki różnią się zazwyczaj diametralnie od siebie w wielu aspektach. Dlatego też zwrot takiej samej nominalnej wartości udziałów (ale innej spółki) może dla uprzedniego darczyńcy nie oznaczać zwrotu świadczenia w analogicznej wartości rynkowej.

lub niewiedzę doprowadzi do obniżenia rynkowej wartości darowanych udziałów (lub pośrednio przyczyni się do rozwiązania spółki), to zastosowanie mieć będzie art. 902 KC. Zgodnie z tym przepisem, odwołać darowizny nie można, gdy czyni ona zadość obowiązkowi wynikającemu z zasad współżycia społecznego¹⁸.

Darowizna udziałów w spółce z o.o. podlega opodatkowaniu podatkiem od spadków i darowizn. Opodatkowanie to ma formę zwolnienia. Oznacza to, że czynność darowizny jest objęta zakresem opodatkowania tej ustawy – jednak – z uwagi na art. 4a ust. 1, może nie wywołać skutku w postaci powstania obowiązku zapłaty podatku po stronie obdarowanego. Ma to wpływ na opodatkowanie czynności podatkiem dochodowym od osób fizycznych. Zgodnie bowiem z art. 2 ust. 1 pkt. 3 ustawy o PIT, to, co podlega podatkowi od spadków i darowizn zostało wyłączone z opodatkowania podatkiem dochodowym. Tym samym, nie powstanie obowiązek podatkowy z tytułu przeniesienia udziałów w zakresie PIT po stronie otrzymującego. Warto sobie jednak zadać pytanie – czy to wyłączenie dotyczy także sytuacji, w której wraz z darowanymi udziałami spółka wypłaca (z powodu umorzenia) ekwiwalent na rzecz obdarowanego. W tym celu należy się odnieść także do poglądów występujących w judykaturze i doktrynie prawa podatkowego.

Umorzenie automatyczne udziałów wcześniej darowanych

Jeśli wspólnikiem spółki kapitałowej jest osoba fizyczna i otrzymuje wypłatę od spółki z tytułu umorzenia udziałów, których jest właścicielem, to powstaje po stronie tego wspólnika przychód faktycznie uzyskany z tytułu umorzenia (art. 24 ust. 5 pkt. 1 ustawy o PIT). Tym samym niezbędne jest, aby wspólnik otrzymał we władanie środki z tytułu umorzenia. Jeśli wskutek obliczenia wartości mu przypadających (*vide* art. 199 § 4 Ksh) spółka oświadczy, że ekwiwalent z tytułu umorzenia jest niższy niż przypadająca mu kwota, to przychód powstanie

¹⁸ Treść tego przepisu nawiązuje do art. 411 pkt. 2 KC, w świetle którego nie można żądać zwrotu świadczenia, jeśli czyni ono zadość zasadom współżycia społecznego. Pojęcie zasad współżycia społecznego stanowi klauzulę generalną i bywa w tym kontekście interpretowane w sposób indywidualny w każdym przypadku – por. M. Wilejczyk, *Nieodpłatne świadczenia czyniące zadość obowiązkowi moralnemu*, „Państwo i Prawo” 2012, z. 9, s. 87.

jedynie w zakresie kwoty przyznanej (nie tej, która wynika z ustawowego wyliczenia). Wpłata przez spółkę ekwiwalentu z tytułu umorzenia nie stanowi dla tej spółki zwolnienia z długu. Dlatego też nie jest zasadne głoszenie tezy o powstaniu po stronie spółki przychodu w trybie art. 14 ust. 1 z tytułu odpłatnego zbycia praw majątkowych¹⁹. Zgodnie z art. 24 ust. 5d ustawy o PIT dochodem wspólnika otrzymującego wypłatę z tytułu umorzenia jest nadwyżka przychodu otrzymanego w związku z umorzeniem nad kosztami uzyskania przychodów obliczonymi w trybie art. 22 ust. 1 lit. f, g, ł, albo art. 23 ust. 1 pkt 38 i 38 c ustawy o PIT. Od uzyskanego dochodu płatnik (spółka wypłacająca) powinien pobrać od otrzymującego ekwiwalent, podatek w wysokości 19% i wpłacić go do urzędu skarbowego (właściwego dla płatnika) w terminie do 20 dnia miesiąca, następującego po miesiącu, w którym pobrano podatek. Fakt ten zostanie także ujęty w rocznej deklaracji, którą płatnik prześle do organu podatkowego w terminie do 31 stycznia roku następującego po roku, kiedy dokonano wypłaty ekwiwalentu.

W kontekście opodatkowania tej czynności można wyróżnić dwa okresy. Pierwszy to ten trwający do 31 grudnia 2013 r., drugi zaś rozpoczął się wraz z wprowadzeniem 1 stycznia 2014 r. nowelizacji podatkowej w zakresie ustalania kosztów uzyskania przychodów (KUP) w przypadku umorzenia darowanych udziałów. W pierwszym okresie kosztem uzyskania przychodów (w omawianym przykładzie) była wartość udziałów z dnia nabycia darowizny ustalona zgodnie z art. 8 ustawy o podatku do spadków i darowizn²⁰. Dochód z umorzenia

¹⁹ W podobny sposób wyraża się WSA we Wrocławiu w wyroku z dnia 25 stycznia 2011 r., I Sa/Wr 1294/10, Lex nr 738014 oraz WSA w Gliwicach w wyroku z dnia 2 października 2013 r., I SA/Gl 374/13, Lex nr 1383763. Podczas czynności umorzenia udziałów w spółce kapitałowej, wspólnik nie wykonuje świadczenia w postaci przeniesienia na spółkę udziałów w zamian za ekwiwalent pieniężny. Nie można zatem rozpatrywać tej czynności jako świadczenia w miejsce wypełnienia – por. J. Budziszewski, *Skutki podatkowe umorzenia udziałów za wynagrodzeniem ustalonym w formie niepieniężnej*, Doradztwo Podatkowe 2014, nr 9, s. 32-34.

²⁰ Zob. interpretacja indywidualna Dyrektora Izby Skarbowej w Katowicach z dnia 31 października 2011 r., IBPBII/2/415-911/11/MM; interpretacja indywidualna Dyrektora Izby Skarbowej w Bydgoszczy z 28 czerwca 2011 r., ITPBI/415-405a/11/MR; interpretacja indywidualna Dyrektora Izby Skarbowej w Warszawie z 8 lipca 2011 r., IPPB2/415-487/11-2/AK; interpretacja indywidualna Dyrektora Izby Skarbowej w Poznaniu z dnia 9 lipca 2009 r., ILPB2/415-452/09-2/JK.

automatycznego udziałów nabytych w drodze darowizny był równy nadwyżce przychodu z tytułu umorzenia udziałów nad ich wartością rynkową ustaloną na dzień nabycia darowizny. Wartość rynkową darowizny co do zasady ustala podatek. Jednak w przypadku umarżanych udziałów właściwym podmiotem wydawała się spółka. Powyższe twierdzenie nie ma swoich podstaw w przepisach prawa podatkowego, gdyż ustawodawca pominął procedurę związaną z ustaleniem wartości rynkowej udziałów z dnia nabycia darowizny²¹. Wartość rynkowa jest pojęciem niedookreślonym i może być rozumiana jako wartość praw udziałowych przysługujących wspólnikowi z tytułu posiadania statusu wspólnika. Tym samym pod uwagę brano nie tylko udział w potencjalnej dywidendzie spółki, ale także inne prawa i obowiązki wspólnika (np. prawo do głosowania na zgromadzeniu wspólników, przeglądania dokumentów spółki etc.). Wartości rynkowej nie można wprost utożsamiać z wartością zbywczą²². Strony transakcji mogą bowiem celowo zaniżyć wartość określoną w umowie darowizny (lub innej), aby nie dopuścić do powstania obowiązku zapłaty wysokiego podatku. Dlatego też za wartość rynkową udziałów przenoszonych na następcę w drodze darowizny należy uznać wartość nie niższą niż wartość przypadających na udział aktywów netto, wykazanych w sprawozdaniu finansowym za ostatni rok obrotowy, pomniejszonych o kwotę przeznaczoną do podziału między wspólników (*per asimile* art. 199 § 2 Ksh). Wartość rynkowa udziałów może być wyższa niż przewidziana we wzmiankowanym artykule, jeśli podatek weźmie pod uwagę dobra niematerialne związane z przedsiębiorstwem spółki, w której są te udziały. Przykładowo, jeśli spółka posiada zastrzeżony znak towarowy, dobrą renomę, liczną klientelę, a jej nazwa jest cenna (z uwagi na długoletnią historię podmiotu), to wartość darowanych udziałów będzie wyższa od wartości wykazanej w sprawozdaniu finansowym spółki.

²¹ Interpretacja indywidualna Dyrektora Izby Skarbowej w Katowicach z dnia 6 grudnia 2013 r. IPTPB1/415-566/13-4/MD; interpretacja indywidualna Dyrektora Izby Skarbowej w Bydgoszczy z 23 kwietnia 2010 r., ITPB2/415-94/10/MK.

²² Przeciwnie Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 7 października 2005 r., IV CK 106/05, Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna 2006, Nr 7-8, poz. 128.

Zdaniem niektórych²³, od 1 stycznia 2014 r. wprowadzono nowy (mniej korzystny dla podatników) sposób ustalania kosztów uzyskania przychodu w przypadku umorzenia darowanych udziałów, wedle którego KUP stanowią wydatki poniesione przez darczyńcę na nabycie tych udziałów. Także organy podatkowe podkreślają modyfikację sposobu ustalania KUP w zakresie tej czynności. Przykładowo, Dyrektor Izby Skarbowej w Katowicach stwierdza: „podatnicy, których nabyte w darowiźnie udziały są umarżane zostali pozbawieni prawa do obniżenia wynagrodzenia z tytułu umorzenia o wartość rynkową udziałów wyliczoną na dzień dokonania darowizny. Odtąd wynagrodzenie z tytułu umorzenia darowanych im udziałów mogą obniżyć wyłącznie o faktyczne wydatki jakie uprzednio poniósł ich darczyńca na nabycie tych udziałów”²⁴. Wątpliwości podatników może wzbudzać trudność w zdefiniowaniu wydatków, jakie poniósł darczyńca na objęcie tych udziałów. W piśmiennictwie wyraża się pogląd²⁵, że w odniesieniu do kategoryzacji wydatku jako służącemu nabyciu udziałów przez darczyńcę ma decydujące znaczenie cel poniesienia wydatku nie zaś jego rezultat. Dlatego też wydatkiem zaliczonym do KUP będą te koszty, które zostały

²³ J. Marciniuk określa przepisy w zakresie KUP w sytuacji darowania udziałów w celu umorzenia, które obowiązywały do 31.12.2013 r. jako „furtkę dla uniknięcia opodatkowania wzrostu wartości udziałów przeznaczonych do umorzenia” – tenże [w:] J. Marciniuk (red.), *Podatek dochodowy od osób fizycznych. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 697. Taki pogląd wydaje się nieuprawniony w stosunku do podatników, których wyłączną intencją było skorzystanie z postanowień spółki umożliwiających pozbawienie statusu wspólnika bez konieczności rozwiązywania spółki. Aktualna zatem pozostaje teza wyroku NSA z dnia 26 lutego 2013 r. (II FSK 1297/11, Lex nr 1312802), w którym stwierdzono: „umorzeniu udziałów spółki nie musi towarzyszyć aprioryczne założenie, iż w ten sposób spółka dokonuje obrotu wniesionymi do niej składnikami majątkowymi bez wykazywania z tego tytułu przychodu do opodatkowania”.

²⁴ Interpretacja indywidualna Dyrektora Izby Skarbowej w Katowicach z dnia 29 października 2014 r., IBPBII/2/415-722/14/MW. Podobnie Dyrektor Izby Skarbowej w Warszawie w interpretacji indywidualnej z dnia 22 stycznia 2014 r., IPPB2/415-798/13-2/MK1. Jeśli wspólnik, którego udziały zostały umorzone otrzymał ekwiwalent do dnia 31.12.2013 r. zastosowanie ma przeszły sposób ustalania KUP, sprzed nowelizacji ustawy o PIT – Interpretacja indywidualna Dyrektora Izby Skarbowej w Katowicach z dnia 4 lutego 2014 r., IBPBII/2/415-1128/13/JG.

²⁵ W. Nykiel, M. Wilk, *Opodatkowanie podatkiem dochodowym od osób prawnych zbycia udziałów (akcji) spółce, w celu umorzenia*, *Kwartalnik Prawa Podatkowego* 2012, Nr 3, s. 43.

poniesione chociażby pośrednio celem otrzymania udziałów przez obdarowanego. Jeśli darczyńca objął udziały za wkład niepieniężny, to zastosowanie będzie mieć art. 22 ust. 1 lit. f i lit. l ustawy o PIT. Wniesienie przedsiębiorstwa lub zorganizowanej jego części na pokrycie udziałów oznacza, że koszty będą równe wartości składników tych zespołów majątkowych – jednak nie wyższej niż wartość tych udziałów z dnia objęcia. Gdy aport ma inną formę, to wysokość kosztów definiuje wartość nominalna objętych udziałów. Odmiennie w przypadku nabycia przez darczyńcę udziałów od pierwotnego ich właściciela. Wtedy (jak i przy wkładzie pieniężnym) należy się odnieść do art. 23 ust. 1 pkt. 38 ustawy o PIT. Stosując rozumowanie *a contrario* do tego przepisu, za KUP w przypadku umorzenia udziałów objętych wcześniej za gotówkę należy uznać kwotę w umowie sprzedaży pomiędzy pierwotnym udziałowcem a późniejszym darczyńcą. Gdy darczyńca objął nieodpłatnie udziały, to koszty podatkowe w przypadku dalszej ich darowizny nie występują.

Mając na uwadze powyższe, należy uznać za najkorzystniejsze dla podatnika umorzenie udziałów darowanych uprzednio przez wspólnika, który zakupił te udziały po cenie wyższej niż wartość nominalna udziałów. Wtedy obdarowany będzie mógł pomniejszyć przychód z tytułu uzyskania wypłaty za umorzenie o wydatki darczyńcy na objęcie darowanych udziałów. Inaczej wygląda sytuacja wspólnika, który objął udziały za wkład niepieniężny. Wtedy maksymalna wysokość kosztów uzyskania przychodów wyznaczana jest przez wartość nominalną udziałów – podaną w Rejestrze Przedsiębiorców KRS tej spółki. Najmniej korzystne dla obdarowanego jest otrzymanie uprzednio przez darczyńcę umarzonych udziałów w sposób nieodpłatny. Wtedy koszty uzyskania przychodów u wspólnika, którego udziały są umarzone – nie wystąpią. Należy zatem stwierdzić, że sposób opodatkowania czynności umorzenia automatycznego udziałów darowanych uprzednio przez osobę najbliższą jest od 1 stycznia 2014 r. mniej korzystny dla podatnika. Wcześniej podatnik mógł podnosić, że wartość rynkowa darowanych udziałów jest równoznaczna z kwotą darowizny. Aktualnie jednak koszty uzyskania przychodów są ustalone w sposób ustawowy i zarówno podatnik, jak i darczyńca nie są w stanie zwiększyć kosztów podatkowych we własnym zakresie.

Podsumowanie

Darowanie udziałów w celu ich umorzenia automatycznego nie stanowi sposobu na dokonanie sukcesji udziałów na członków rodziny²⁶. Celem takiej czynności jest przekazanie środków pieniężnych przysługujących wspólnikowi z tytułu unicestwienia jego udziałów w kapitale zakładowym spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Darowizna udziałów nie podlega podatkowi od spadków i darowizn, jeśli zostaną dochowane wspomniane obowiązki dokumentacyjne. Przeniesienie w ten sposób praw udziałowych oznacza, że wspólnikiem będzie jedynie obdarowany. Prawa majątkowe do udziałów wejdą zaś do majątku wspólnego małżonków (jeśli wspólność istnieje). Aktualnie wysokość kosztów uzyskania przychodów w przypadku umorzenia udziałów (wcześniej darowanych przez wstępnego lub zstępnego) została ograniczona ustawowo. Celem takiego działania było uniemożliwienie stosowania tej czynności celem uzyskania wypłaty ze spółki bez konieczności zapłaty podatku dochodowego od osób fizycznych. Należy jednak przyznać, że domniemanie winy podatnika oraz jego intencji jako sprzecznych z *ratio legis* norm prawa podatkowego stanowi przykład restrykcyjnego stosowania przepisów podatkowych przez organy podatkowe. Wadą obecnej treści art. 24 ust. 5 d oraz art. 22 ust. 1 lit. f i lit. l ustawy o PIT jest ustalanie KUP w oparciu o zapis w Rejestrze Przedsiębiorców KRS spółki dotyczący kapitału zakładowego. Oznacza to, że koszty podatkowe będą mogły obniżyć podstawę opodatkowania przychodu obdarowanego, którego udziały są umarżane także wtedy, gdy oświadczenie członków zarządu spółki o wniesieniu w całości wkładów jest nieprawdziwe. Warto zatem dokonać zmiany legislacyjnej poprzez wprowadzenie wymogu przedstawienia przez podatnika (obdarowanego) potwierdzenia wpłaty na konto bankowe spółki wartości wkładu, jaki wnosił darczyńca w celu objęcia udziałów. W taki sposób organy podatkowe i organy kontroli skarbowej będą mieć pewność, że wydatek (wkład) przez darczyńcę został poniesiony w sposób rzeczywisty i nieodwracalny.

²⁶ O sposobach przenoszenia na członków rodziny praw i obowiązków związanych z udziałami – Ł. Martyniec, P. Rataj, *Wybrane postulaty dotyczące zmian w przepisach prawa w zakresie ułatwiania sukcesji w firmach rodzinnych*, Przedsiębiorczość i Zarządzanie 2014, t. XV, z. 7, cz. I, s. 115-127.